

TÉMAVÁZLAT

3. témakör: A magyar népesség szerkezetéből adódó foglalkoztatási lehetőségek

5-10-20 év távlatából

Kutatási javaslat

I. A kutatás témája

Magyarország demográfiai mutatói már több évtizede egyértelműen kedvezőtlenek, és nem is látszik az esélye annak, hogy a negatív trend megváltozna. A népességreprodukció hosszú távon elégtelen, ami törvényszerűen **népességfogyáshoz** vezet. A népességszám csökkenése 10-20 éves időtávon önmagában nem gyakorol érdemi hatást a gazdaságra, ugyanakkor a tartósan csökkenő népességszámmal együtt jár a munkaképes korú népesség fogyása és **öregedése**, ami **meghatározó jelentőségű következményekkel bír** az államháztartási, a gazdasági és a társadalmi kérdések vonatkozásában.

A **fenntartható fejlődést szolgáló törekvések** a jövőbe tekintenek, és figyelembe veszik azokat a folyamatokat, amelyek a jelen adottságokból következnek a jövő társadalmi számára. Mindez különösen fontossá teszi, hogy reálisan feltárjuk a demográfiai trendek gazdaságra gyakorolt hatását, és azokat a tényezőket, amelyek esetében még bizonyos mozgástér kínálkozik a negatív következmények módosítására.

A legtöbb fejlett országban az alacsony születésszám, és kisebb részben a javuló halandóság együttes hatásaként dinamikusan csökken a legfiatalabb korosztályok létszáma és aránya az idős korosztályokhoz képest. Mindez a társadalombiztosítási rendszerek lényegében folyamatos módosítását igényli, és még a legkreatívabb időskori foglalkoztatási modellek, nyugdíjrendszerek, illetve megreformált állami egészségbiztosítás mellett is **érdemben korlátozhatják a gazdasági fejlődés előmozdítására rendelkezésre álló erőforrásokat**.

A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatósága vizsgálata során az a speciális probléma adódik, hogy a népességhullámváltozás következtében a következő 5-10 évben alakul ki drámai helyzet, majd 2020 után átmenetileg csökken a nyugdíjba vonuló korosztályok létszáma, de a nyugdíj ellátásra jogosultaknak az aktív kereső, járulékfizetőkhöz viszonyított aránya tovább nő. Ezt

is figyelembe véve a nyugdíjrendszer a jelenleg hatályos szabályozás mellett nem tartható fenn hosszú távon. Tanulmányunk során vizsgálni kívánjuk ennek okait a

1. felosztó-kirovó rendszer,
2. a 60-65 éves korosztályok létszámnövekedése és az ettől valószínűleg elmaradó járulékfizetők,
3. a járulék nagysága valamint a gazdasági növekedés,
4. a nyugdíj bevételek és kiadások,
5. és a várható öngondoskodás viszonylatában.

Annak érdekében tehát, hogy a nyugdíjasok ellátásának az utóbbi évtizedben megszokott színvonala akár csak közelítőleg is fennmaradjon, módosítani kell a korábbi elképzeléseket, miszerint a nyugdíjrendszer hosszú távon változtatás nélkül fenntartható.

A hazai gazdasági fejlődés egyik lényeges befolyásoló tényezője az európai összehasonlításban is **alacsony foglalkoztatási ráta**. Nem ritkák azok a leegyszerűsítő vélemények, amelyek az alacsony foglalkoztatás meghatározó indokaként a túlzottan „humánus” nyugdíjrendszert, és a „gáláns” szociális ellátórendszereket jelölik meg, általában megemlítve a munkavállalási korú népesség számának csökkenését. Ezzel egyúttal azt a látszatot keltve, hogy a munkaerő-kínálat mennyiségi befolyásolásával érdemben növelhető lenne a (legális) foglalkoztatás, ami növekvő adó- és járulékbevételeket jelent és egyúttal a gazdaság dinamizálását is eredményezheti.

Az alacsony foglalkoztatási ráta növelése azért a fenntartható fejlődés egyik döntő eleme, mert egyrészt többlet erőforrást biztosít a gazdasági növekedéshez, másrészt, mert egyfajta megoldási lehetőséget kínál a társadalom mai legégetőbb feszültségeire (így a nyugdíjas korúak gyors létszámnövekedéséből adódó problémák kezelésére, a megváltozott munkaképességűek optimális „eltartására” és a döntően kistelepülésen élő, leszakadó társadalmi csoportok hátrányos helyzetének mérséklésére, a nagy társadalmi elosztórendszerek alulfinanszírozottságára).

A társadalom gazdasági aktivitásának alakulását a kormányzati beavatkozásokon túl azonban számos, részben demográfiai, migrációs, munkaerő-piaci, és szociális tényező befolyásolja.

Vizsgálni kívánjuk:

1. hogy a társadalom fogyása illetve az életkor szerinti szerkezeti átalakulás,
2. a társadalom iskolai végzettségének, szakmai kvalifikációjának alakulása, ezek területi eloszlása, elsősorban a munkaerő-piaci kereslet alakulásának figyelembe vételével,
3. a migráció mennyiségi és minőségi alakulása,
milyen hatást fejt ki a foglalkoztatás szintjére.
4. A túlmenően a GKI korábbi kutatásai kimutatták, hogy a munkavállalási hajlandóságot befolyásolják a társadalmi rétegek szociális körülményei. A leszakadt – hátrányos helyzetű, alacsony iskolai végzettségű – társadalmi rétegek körében a munkavállalási hajlandósági attitűdök generációról generációra továbböröklődnek. A beavatkozás igen komplex kérdéskör, azonban véleményünk szerint a jelenséget nem lehet figyelmen kívül hagyni, a hosszú távú elemzések vizsgálatánál.

II. A kutatás célja

Kutatásunk célja, azoknak a következményeknek a feltérképezése, melyek a társadalom közép, és hosszú távú demográfiai, szerkezeti átalakulásából adódnak és alapvetően befolyásolják a hazai foglalkoztatási helyzetet, az államháztartási döntéseket, így a fenntartható gazdasági fejlődés lehetőségeit.

Tanulmányunkban elsősorban azon demográfiai tényezők hatásainak elemzésére koncentrálnunk, amelyek az alacsony foglalkoztatottság, az ebből törvényszerűen következő társadalompolitikai feszültségek előidézésében, játszanak szerepet. Ezek a hatások általában nem közvetlenek, hanem közvetettek, ugyanakkor teljes körűen a mai napig nincsenek feltárva. Ugyanakkor bizonyos pontokon még lehetőség van olyan intézkedések megtételére, amelyek a vizsgált periódusban megfordíthatják a negatív trendeket.

A munkaerő-piaci kereslet és kínálat iskolai végzettségi, szakmai és területi-településtípusonkénti összetételének szembetűnő eltérései már ma is érdemben korlátozzák a foglalkoztatottsági szint emelését, de hosszabb távon ezek a hatások tovább erősödhetnek. A demográfiai folyamatok mintegy „peremfeltételeit” jelentik e folyamatoknak. A kutatás e kapcsolatrendszerek feltárására irányul első sorban, megkísérelve a lényeges hatótényezőket kiemelni a demográfiai prognózisok sokszor nehezen áttekinthető adathalmazából.

III. A kutatás során alkalmazott módszerek

1. A legrelevánsabb hazai szakirodalom elemzése.
2. A meglévő demográfiai prognózisok bemutatása, az idősorok szakértői becslése (azon tényezők esetén, ahol nem áll rendelkezésre adat 2030-ig).
3. A témában korábban készülő GKI kutatások eredményeinek áttekintése..
4. A vonatkozó hazai és fenntarthatósági stratégiák demográfiai, foglalkoztatási vonatkozásainak áttekintése.
5. Demográfiai fenntarthatósági indexrendszer kialakítása

IV. Kutatás vázlata

1. A demográfiai folyamatok áttekintése rövid, közép és hosszútávon

A rendelkezésre álló prognózisok alapján bemutatjuk, hogy a jelenlegihez viszonyítva 2015-ben, 2020-ban, és 2030-ban milyen demográfiai összetétel jellemzi majd a Magyarországon élő lakosságot. Az elemzés során a szerkezeti változások tárgyalásakor (népességszám, nem, életkor, iskolai végzettség, regionális és településtípusonkénti megoszlás) különösen nagy hangsúlyt fektetünk a munkaképes korú népesség, illetve az időskorú népesség társadalmi csoportjaira.

2. Demográfiai fenntarthatósági indexrendszer kialakítása és elemzése

Demográfiai fenntarthatósági indexrendszert kívánunk felállítani, amely olyan indexek halmazát tartalmazza, amelyek jól kifejezik a fenntartható gazdasági fejlődés demográfiai követelményeit, majd elemezzük azokat a meglévő prognózisokban elérhető adatok alapján. Felhasználunk már alkalmazott indexeket (függőségi ráták, vándorlási egyenleg stb.) illetve elsősorban a munkaerőpiac vonatkozásában újakat is alkotunk (pl. ; munkába lépők és kiválók

számának alakulása évenként (hullámzás), munkaerő cserélődés (60-65 évesek / 20-25 évesek) mutatói és évenként stb.

3. A demográfiai átalakulásból adódó gazdasági és társadalmi kihívások elemzése

A demográfiai szerkezet átalakulásból következő kihívásokat két témában (az első témát nagyobb súllyal) tárgyaljuk:

A) A munkaerőpiac kínálati oldalát befolyásoló tényezők hatása

Vizsgálni kívánjuk többek között a hullámzó népességszámból, valamint az idősödő társadalom jelenségéből adódó egyenetlen munkaerő-piaci kínálat következményeit. A lakosság iskolai végzettségének, képzettségének változását és azok hatását a munkaerőpiac alakulására. . Elemezni kívánjuk a továbbá munkanélküliségi ráta és a foglalkoztatottsági mutatók alakulását területi szinten, valamint a migráció ezekre gyakorolt várható hatását.

B) A szociális ellátási rendszer fenntarthatóságát befolyásoló hatások

Ebben a témakörben feltérképezzük a nyugdíjkiadásokra ható tényezőket és ezek kapcsolatrendszerét, külön tárgyalva a demográfiai folyamatok hatását. Megvizsgáljuk, hogy a nyugdíjas aktivitás növelése és ezzel együtt az ifjúsági munkanélküliség emelkedése hogyan hat az államháztartási bevételekre és kiadásokra. Bemutatjuk, melyek azok a tényezők, amelyek elengedhetlenné teszik a jelenleg életben lévő nyugdíjrendszer átalakítását.

4. Értékelés, összegzés

A bemutatott prognózisok, a szakirodalom és a vonatkozó stratégiák, a felállított indexrendszer, valamint a konkrét témák részletes elemzése után összegezzük a kutatás során feltárt összefüggéseket és kiemeljük a gazdasági és szociális fenntarthatósági szempontok alapján leghangsúlyosabb megállapításokat.

V. Felhasznált irodalom

a. A témában készült kutatások a GKI-ban

Adler Judit témavezető (2009): Az ingázás szerepe a munkaerő-piaci egyensúly javításában készült az OFA megbízásából

Adler Judit témavezető (2009): A szociális ellátórendszer egészének gazdasági-társadalmi konzisztenciája készült az SZMM megbízásából

Adler Judit témavezető (2008): Időskori sokszínűség kezelése a munkaerőpiacon készült az OFA megbízásából

Adler Judit témavezető (2008): A szociális ellátórendszer működésének összefüggései a foglalkoztatásban készült a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal részére

Adler Judit témavezető (2007): A munkavállalási korú inaktív népesség motivációja, munkaerő-piaci távolmaradásának okai készült az OFA megbízásából

Adler Judit témavezető (2006): Munkaerő-keresleti létszám-előrejelzés 2015-ig, ágazatonként. Bp. 2006. november a HEFOP 1.2.13. kutatási témája az FH megrendelésére

Adler Judit témavezető (2005): A foglalkoztatás közép- és hosszú távú feltételrendszerének, a várható munkaerő-kínálati és keresleti folyamatok változásának prognosztizálása az FMM megrendelésére

Adler Judit témavezető (2004): A munkaerő-kereslet és az azt befolyásoló tényezők alakulásának vizsgálata 2006-ig, kitekintés 2013-ig készült az OFA támogatásával

Adler Judit témavezető (2004) A munkaerő-kínálat és kereslet alakulása 2007-ig GKI Rt. Bp. 2004. december NSZI megrendelésére

b. Más kutatóműhelyben készült tanulmányok, prognózisok

Fülöp Edit (2006): A magyarországi munkaerő-piac 2006. OFA

Hablicsek László és Kutas János (2008): Megyei (regionális) munkaerő-mérlegek előrejelzése 2006-2016. Készült a HEFOP 1.2 Intézkedés „Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztése” címmel „Szolgáltatásfejlesztés, Stratégiai Tervezés, Kutatás” komponensben

KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Népeség-előreszámítási adatbázis, (2006): Területi munkaerő-kínálati előreszámítás népszámlálási bázison

KSH Népeségtudományi Kutató Intézet Népeség-előreszámítási adatbázis, (2003): A 2050. év a népeség-előreszámítás

Munkaerőpiaci kutatások. Készült a HEFOP 1.2 Intézkedés „Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztése” címmel „Szolgáltatásfejlesztés, Stratégiai Tervezés, Kutatás” komponensben

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (2008): A foglalkoztatottság és a munkanélküliség szerkezetét befolyásoló társadalmi-területi tényezők készült az OFA megbízásából

PPH Kozpolitika Elemző Kft (2009): Messze van a munka. Az alacsony képzettségűek foglalkoztatási problémái. Készült A Gazdasági és Szociális Tanács megbízásából

Tóth Pál Péter - Hablicsek László (2009) Népesedési helyzetünk. Demográfiai kihívások és az azokra adható szükséges és lehetséges válaszok a 21. század első felében

c. Külföldi nemzetközi átfogó tanulmányok

EUROSTAT: Measuring progress towards a more sustainable Europe Statistical Books (2007) 2007 monitoring report of the EU sustainable development strategy

Eurostat: Long-term population projections at national level Statistics in focus 3/2006

European Commission (2006): The demographic future of Europe – from challenge to opportunity

VI. Kutatás résztvevői

A kutatás vezetője: Munkácsy Anna

A kutatásban részt vevő kutatók: Akar László, Adler Judit, Udvardi Attila

VII. Kutatás vállalási összege: 4,6 millió Ft + ÁFA

VIII. Referencia:

Foglalkoztatási és Szociális Hivatal (2008): A szociális ellátórendszer működésének összefüggései a foglalkoztatásban